

Gemeente van onze Heer Jezus Messias

1. Wanneer je in deze weken met mensen praat over de kerstdiensten, en vraagt met welke verwachtingen zij met Kerst naar de kerk komen, dan zijn er velen die zeggen dat zij graag veel willen zingen. En voor het geval ik het nog niet mocht weten, melden ze er direct achteraan dat het liefst wel bekende, de bekende kerstliederen moeten zijn. Zou je die vraag ten aanzien van Pasen stellen, dan krijg je in veel mindere mate een dergelijk antwoord te horen.

Wat is het dat mensen met name met Kerst zo graag zingen? Het antwoord op die vraag wordt duidelijk, wanneer je de eerste hoofdstukken van Lucas leest over de komst van Christus in deze wereld. Daarin zie je dat er overal gezongen wordt. Allereerst bij de aankondigingen: zowel van Johannes als Jezus is dat het geval, maar met name bij Jezus' geboorte. Het zijn de hemelse leger-scharen, de engelen die in lofzang uitbarsten en aan het slot zijn het de herders, die God loofden en prezen om alles wat zij hoorden en zagen gelijk het hun gezegd was. Dat mensen dan ook zo graag willen zingen past, dunkt me, dan ook helemaal in die traditie. Het is het verlangen om te reageren op het Kerstevangelie. Om de blijdschap uit te zingen over wat is geschied, over het heil dat naar ons toekomt.

2. Toch is Lucas niet de enige, waar de lofzang zo uitbundig klinkt. Zo doet ook Johannes, wanneer hij zijn Kerstverhaal vertelt. Maar hij doet het dan wel op een heel andere manier dan in het Lucasevangelie gebeurt. Wordt in Lucas verteld over engelen en herders die in de Kerstnacht de lofzang aanheffen, in Johannes is de boodschap zelf een loflied, een hymne. In oudere vertalingen kan je dat niet zien, maar wel in de allernieuwste. Daar drukken ze het verhaal dat ik u voorgelezen heb, dan ook niet af als proza, maar als poëzie, zoals aan de typografische weergave te zien is. Johannes begint met een gedicht, met een hymne, een loflied. Ik had Johannes 1 dan ook eigenlijk op een enigszins zangerige toon moeten voorlezen.

Niet echt een tekst om over te preken, meer een tekst gezien haar poëtisch gehalte om in alle stilte te lezen en te herlezen, zoals bij een gedicht hoort, zodat de tekst langzaam voor je opengaat, zich stapje voor stapje ontsluit en de strekking/de betekenis lezenderwijs zich aan jou ontvouwt.

3. Uiteindelijk vraag ik vanmorgen uw welwillende aandacht: voor één zin, voor de zin die al eeuwenlang beleefd wordt als Johannes' omschrijving van het kerstverhaal: 'Het Woord is vlees geworden.' Dat mag het Johanneïsche kerstevangelie zijn dat vanmorgen naar ons toekomt, maar om het te verstaan, in al zijn diepte en rijkdom, is het nodig dat we bij het begin beginnen. Wij zouden misverstaan wat hiermee gezegd wil worden. Vandaar dat u op de voorkant van de liturgie ook de allereerste zin van het Johannes-evangelie 'In den beginne was het Woord' ziet staan. Zouden we dat niet gedaan hebben, dan zouden we de diepe betekenis van deze zin (v. 14) kunnen mislopen. Nu dient deze zin vaak uitsluitend als een rechtvaardiging voor het historisch-kritisch onderzoek naar Jezus (zie recent ook weer de Jezusboeken van Cees den Heyer en Harry Kuitert).

4. 'In den beginne was het Woord.' Het zijn exact dezelfde woorden, waarmee de Bijbel geopend wordt: 'In den beginne'. Zoals alle andere evangelisten in hun verhaal over Jezus teruggaan naar Tenach, zo ook Johannes, maar hij met die allereerste woorden van de Schrift.

Als een tijdbepaling zo zijn wij geneigd om deze uitdrukking – 'in den beginne' – te verstaan. Maar veel meer dan een temporele bepaling is het een kwalitatieve aanduiding. De bijbelse denkwijze historiseert namelijk niet, maar kwalificeert veeleer. Als het gaat om de aanvang van alle dingen, dan denken wij dat dat voltooid verleden tijd is, dat het gaat om iets dat achter ons ligt. Maar als de Schrift het heeft over de eerste woorden van Genesis *Beresjiet*, dan wil ermee aangeduid worden wat voorop staat, wat aan het hoofd ervan staat. De dichter-theoloog Barnard heeft dat 'in den beginne' dan ook prachtig weergegeven met 'van hoofde af aan'. De Latijnse vertaling vertaalt beide keren met recht met 'in principio'. Het gaat hier inderdaad om het principe. Wij

zouden zeggen: datgene waar alles om draait. Het gaat om het 'begin' in de betekenis van wat er aan alles ten grondslag ligt. En moet u dan horen wat Johannes aangeeft als datgene wat het hoofd van alles is, wat uw en mijn fundament onder ons beider bestaan vormen. Dan noemt Johannes: *het Woord*.

4. Gemeente, hier zou ik, denk ik wel het grootste probleem van onze tijd kunnen liggen, dat we dat niet meer zien, dat het Woord het principe/de grondslag van ons bestaan vormt. Nu zeg ik het voorzichtig: 'Hier zou het wel eens het grootste probleem van onze tijd, met name van deze eeuw kunnen liggen', de joodse filosoof Steiner zegt het veel harder. Hij noemt onze tijd dan ook ronduit een 'epi-loog' een 'na-woord': het met scheppingskracht geladen woord is tot zwijgen gebracht, zo zegt hij, en hij spreekt zijn twijfel uit of de taal als bezield medium nog toekomst heeft, of er nog taalgemeenschap, of er nog echte communicatie mogelijk is, taal die mensen overeind weet te zetten, taal die mensen nieuw leven weet in te blazen.

En ik denk dat Steiner gelijk heeft, dat in onze tijd bijna alle gevoel voor het woord zijn kwijtgeraakt, zodat met recht over onze eeuw gesproken kan worden als 'een epi-loog', een na-woord.

Je kan het ook – notabene – aan de theologie zien. Het eerste woord van de theologie is niet meer de 'logos' – de 'logos tou theou', het woord van God, maar de ervaring. Dat is het scharnier waar het om draait (!), is geworden, zie de boeken van bijvoorbeeld iemand als Kuitert.

En je hoeft maar gewoon je oor te luisteren te leggen om te ontdekken dat het woord niet meer die functie heeft die het vroeger had. Als er maar iets in onze tijd een negatieve lading heeft gekregen, dan is dat het woord wel. Dat is mij de afgelopen dagen ook weer opgevallen in kranten en tijdschriften, zo negatief als er over het woord gesproken wordt. Zo kan je veelvuldig horen: "Ach, wat maakt het uit, het zijn maar woorden." De kern zin zou je de leus 'Geen woorden maar daden' kunnen noemen. Daar gaat het om in de blik van velen: om daden.

Die Feyenoord-leus sluit aan, dunkt me, bij onze beeldcultuur. Het moet allemaal te zien zijn. En woorden kan je nu eenmaal niet zien, alleen daden. De laatste zin van Johannes' proloog 'Niemand heeft ooit God *gezien*...' is een zin die je de afgelopen jaren in heel wat boeken over geloof tegenkomt. Ze mag er eveneens het voorbeeld van zijn, hoezeer wij meegenomen worden door de beeldcultuur, hoezeer ook wij mensen van het willen zien zijn geworden. Niet de eerste zin van de proloog krijgt alle aandacht, maar de laatste. Dat die zin overigens nog verder gaat, dat het daarbij niet blijft, daar wordt vervolgens dan maar weinig tot helemaal geen aandacht aan geschonken. Zoals je evenmin te horen krijgt dat het maar goed is dat we God nog nooit gezien hebben. Het aloude boek dat aan dit verhaal ten grondslag ligt, Tenach, vertelt ons namelijk dat we dan niet meer zouden leven.

5. Gemeente, ik keer terug naar de allereerste zin van Johannes: 'In den beginne was het woord.' Nu moeten we daar een paar dingen bij bedenken. Allereerst dat het Grieks twee woorden heeft voor 'woord': *rema* en *logos*. Gaat het bij het eerste (*rema*) om het 'gewone' woord, als ik dat zo even aan mag duiden; om het woord in de betekenis van 'dat wat er gezegd wordt door de één tegen de ander', bij *logos* –het woord dat de evangelist hier gebruikt, gaat het toch om meer. Dan gaat het om de kwestie of datgene wat gezegd wordt, ook echt inhoud heeft, of er ook werkelijk iets gezegd wordt, waardoor mensen die gevallen zijn weer rechtop kunnen lopen. Gaat het daar bij onze menselijke *logoi* om, bij de goddelijke *logos*, bij het goddelijk woord gaat het nog verder, zo weten we uit Genesis 1, waar verteld wordt dat het ook direct gebeurde wat God sprak. Zei God: 'Er zij licht', en er was licht, zo vertelt ons dat oude verhaal. Daarom moet ik het nog 'theologisch' zeggen, als u begrijpt wat ik bedoel. Dat het met zijn *logos* gaat om het levenwekkend woord. Kijk gemeente van *die* *logos*, van die levenwekkende kracht, zegt Johannes nu dat het in den beginne was, dat het het hoofd van alles is, dat het de grondslag vormt van uw en mijn bestaan. Ik kom bij mijn tweede punt. Want wanneer Johannes hier spreekt over de *logos*, over het Woord, dan moet u weten dat dat voor hem geen ding is, geen communicatiemiddel, maar een persoon. Het is daarom dat het woord 'Woord' in de vertaling met een hoofdletter is geschreven. Die

hoofdletter staat er niet vanwege de eigenaar gezegd, omdat het hier om het Woord van God zou gaan, maar omdat het Woord zelf persoon is.

6. Kijk gemeente dan kan het ons wellicht allemaal duidelijk worden, dan kan ons nu wellicht de diepte gepeild worden van wat er bedoeld wordt met dit spreken over de vleeswording van het Woord. Want mogen wij deze zin dan lezen als zou het een cryptische omschrijving zijn van wat Lucas in veel simpeler bewoordingen in zijn kerstevangelie zegt. Want zo mogen wij deze zin dan verstaan als zou het hier om iets nieuws gaan dat er nog niet eerder was. De evangelist Johannes wil ons iets anders laten horen. Hij wil u laten horen dat hij, het Woord, er al eerder was, en wel in den beginne. Het is niet voor niets dat hij ons in vers 1 en in vers 14 hetzelfde woord laat horen. En moet u dan horen wat er gezegd wordt. Dan wordt er gezegd, dat Hij, het woord, waardoor alles is geworden, nu zelf vlees is geworden. dat zich dat zelf in kwetsbaar heeft gemaakt, broos en vergankelijk, dat er niet boven wil staan, dat het niet alleen het hoofd wil vormen, maar ook naar beneden komt, dat het deel wil uitmaken van de condities die het zelf geschapen heeft. Het scheppende woord wordt zelf schepsel.

7. U zou willen dat ik over Jezus sprak. Het zou mijn verhaal wellicht een stuk duidelijker gemaakt hebben. Maar ik heb het niet gedaan, en ik doe het niet, omdat ook de evangelist Johannes het niet doet. Is Johannes nu flauw, ben ik nu flauw dat ik die naam in deze kerstpreek amper noem. Nee, het heeft een andere reden. Het is opdat wij niet zullen denken dat wij vandaag de negentienhonderd-en-negenentigste geboortedag van de man uit Nazareth vieren, maar vieren dat *het Woord* onder mensen is komen wonen, het Woord dat mensen rechttop zet, dat Woord dat mensen in het leven wil zetten, dat Woord dat ons in het aanzijn van messiaanse mensen roept, dat Woord dat ons wil bemoedigen en vertrouwen wil schenken. Dat Woord dat zich nog steeds uitsprekt in de hoop dat wij ons vertrouwen in zullen stellen!

In de naam van de Vader en de Zoon en de Heilige Geest. Amen.

*Eerste Kerstdag, 25 december 1999
Bethelkerk, Den Haag-Loosduinen
ds. Nico Riemersma*